

Nové paradigma pro klimatické otázky

**Podkladový dokument pro kulatý stůl
Národního konventu o EU**

**Tomáš Jungwirth Březovský
Vendula Kazlauskas
Vít Dostál**

Prohlubující se přímé dopady změny klimatu, které v Česku aktuálně pocítujeme především v podobě sucha, veder a požárů, stejně jako proměňující se geopolitická a bezpečnostní situace, si žádají nové uvažování nad klimatickými politikami a případně i nad postoji, které Česká republika zaujme při budoucích jednáních v rámci EU. Máme-li být připraveni na nadcházející výzvy, musíme je chápat v souvislostech – například co do vzájemné provazby ochrany klimatu, energetické bezpečnosti a sociální distribuce dopadů. Změnu myšlení přitom může být nezbytné reflektovat také v proměně veřejných institucí, které hrají klíčovou roli při navrhování a implementaci řešení ve prospěch občanů, a to jak na regionální a národní úrovni, tak i na úrovni EU.

Otázky k prodiskutování na kulatém stole:

- 1. Jak nejlépe skloubit a vyvážit snahy o posilování energetické soběstačnosti a bezpečnosti EU, budování odolnosti unijní ekonomiky a naplňování klimatických ambicí EU?**
- 2. Jaké jsou možnosti a limity veřejných institucí připravit se a reagovat na projevy klimatické změny a jak lze jejich akceschopnost zvýšit?**
- 3. Jakými způsoby lze o potřebnosti a adekvátnosti navrhovaných opatření přesvědčit veřejnost včetně soukromého sektoru a jak ji efektivně zapojit do jejich implementace?**

Slibovali nám konec dějin, ale dějiny na to měly jiný názor. Tak by se dalo shrnout jedno z hlavních ponaučení posledních dekád. Představa prosperujícího, propojeného a v zájmu kolektivního rozvoje civilizace spolupracujícího světa vzala za své hned několika podstatnými způsoby. Nejenže mocenská a politická unipolarita na globální úrovni neměla dlouhého trvání, ale polarizace se prohlubuje také uvnitř jednotlivých společností a komunit. Svět se však v každém případě skutečně stal hluboce propojeným, což vede mimo jiné k vysoké míře závislosti na hladkém běhu komplexních dodavatelských řetězců. Jejich disrupce, ať už způsobené pandemií, ozbrojenými konflikty, přírodními pohromami, technologickými problémy nebo kombinací dalších faktorů, se jako vlny přenášejí do celého světa a mají závažné socioekonomické důsledky.

Mění se klima je pak pomyslným jevištěm, na jehož pozadí se rýsují dílčí krize, které si ve svém souhrnu a propojenosti dnes získávají označení „polykrize“.¹ Potřebujeme-li dnes hledat nové paradigma pro klimatické otázky, je to právě proto, že si uvědomujeme, že problematiku už nelze nahlížet sektorovou perspektivou a že žádné rezortně pojaté východisko nemůže být z podstaty věci dostatečné. Změna klimatu souvisí s toky materiálů a energií stejně jako s regulací finančního sektoru, se zemědělskou produkcí stejně jako s demografickými a migračními vzorci a se spotřebitelským chováním stejně jako se zahraniční a obrannou politikou.

Slovy nedávno zesnulého francouzského filosofa Bruna Latoura: „Země (...) přestala přijímat rány a začala je naopak stále silněji vracet. (...) My jsme těmi, kdo to celé začal – my na Západě, a konkrétněji v Evropě. Není co řešit: musíme se naučit žít s důsledky toho, co jsme sami spustili.“² Takovými důsledky pak nejsou pouze konkrétní dopady a projevy měnícího se klimatu, ale stejně tak i dopady a projevy celospolečenské transformace, nastartované ve snaze omezit zjevně neudržitelnou a sebedestruktivní tendenci lidstva drancovat a neúměrně zatěžovat vlastní prostředí pro život.

Ve světle výše řečeného předkládáme kulatému stolu Národního konventu o EU k tématu „Nové paradigma pro klimatické otázky“ následující tři diskuzní okruhy.

¹ Adam Tooze, „Welcome to the world of the polycrisis,“ Financial Times, 28. října 2022, <https://www.ft.com/content/498398e7-11b1-494b-9cd3-6d669dc3de33>.

² Bruno Latour, Down to Earth: Politics in the New Climatic Regime (Polity, 2017), 20.

1. Jak nejlépe skloubit a vyvážit snahy o posilování energetické soběstačnosti a bezpečnosti EU, budování odolnosti unijní ekonomiky a naplňování klimatických ambicí EU?

Klišé praví, že každá krize je zároveň i příležitostí. A tak zatímco pandemie covidu-19 nás učila vážit si každé procházky do přírody či setkání s blízkými a oželeť přitom dovolenou v zámoří, ruská invaze na Ukrajinu dává konkrétní obrysy okřídlenému tvrzení, že nejlevnější kilowatt energie je takový, který se nemusí vyrobit. Jestli takové zlomové zkušenosti povedou k zásadní a dlouhodobé změně myšlení, je však věc druhá. Zejména ve chvíli, kdy se nabízí přímo protichůdné interpretace ohledně toho, co má být poučením z krizového vývoje uplynulého roku.

Bezprostředně po únorové invazi ruských vojsk na svrchované území Ukrajiny se nejen v českém veřejném prostoru vyrojily spekulace, že jde o konec Zelené dohody pro Evropu (European Green Deal, EGD).³ Ministerstvo životního prostředí reagovalo oficiálním vyjádřením, v němž naopak EGD označuje za klíčovou součást řešení, jak se zbavit závislosti na zdražujících se fosilních zdrojích.⁴ Obdobně se v dalších měsících vyjadřovala řada osobností z výzkumného i byznysového světa. Jazyk zelené tranzice jakožto důležité součásti úsilí zbavit se energetické závislosti na Rusku převzalo také české předsednictví v Radě EU.⁵ Ministr pro evropské záležitosti Mikuláš Bek ostatně v říjnu 2022 konstatoval: „Mohlo to jít zvolna a po dobrém. Půjde to po zlém a rychle. Půjde to s válkou za humny v prostředí mnohem dramatičtějších poměrů na energetickém trhu. (...) Máme za sebou dekádu, kdy pod záminkou toho, že přírodní podmínky nikdy nedovolí pokrývat 100 % energetických potřeb z OZE, jsme pro jistotu nebudovali žádné.“⁶

Politickým imperativem napříč Evropou se tak v letošním roce kvůli růstu cen energií a inflaci stalo sladění klimatických cílů a energetické bezpečnosti s ekonomickou odolností a spravedlivou sociální distribucí dopadů. Evropská komise v květnu představila plán REPowerEU, který kromě prioritizace úspor energie, diverzifikace dodávek a odklonu od fosilních paliv směrem k obnovitelným zdrojům také konstatuje, že „společná akce k urychlení přechodu na čistou energii (...) posiluje potřebu účinných politik v oblasti zaměstnanosti, dovedností a sociálních politik v souladu s evropským pilířem sociálních práv.“⁷ Jak praví zkušenost s Hnutím žlutých vest ve Francii, sociální pilíř je vnímaný jako neoddelitelný také proto, že jeho opomenutí může vést ke ztrátě důvěry občanů a v důsledku podkopání celé

³ „Green Deal je mrtev, shodují se analytici po ruském útoku na Ukrajinu,” Novinky.cz (ČTK), 24. února 2022, <https://www.novinky.cz/clanek/ekonomika-green-deal-je-mrtev-shoduji-se-analytici-po-ruskem-utoku-na-ukrajinu-40388260>.

⁴ „MŽP reaguje na tvrzení 'Kvůli ruské invazi na Ukrajinu je Zelená dohoda pro Evropu mrtvá',” Ministerstvo životního prostředí, 26. února 2022, https://www.mzp.cz/cz/news_20220226-MZP-reaguje-na-tvrzeni-Kvuli-ruske-invazi-na-Ukrajinu-je-Zelena-dohoda-pro-Evropu-mrtva.

⁵ „Priority českého předsednictví v Radě Evropské Unie v roce 2022,” https://czech-presidency.consilium.europa.eu/media/inlhblkj/cz_priorities.pdf, „Program českého předsednictví v Radě Evropské Unie v roce 2022,” <https://czech-presidency.consilium.europa.eu/media/edkb5w41/program-cz-pres.pdf>, „Russia's war in Ukraine: Why doubling down on the Green Deal is the best strategy,” Euractiv.com, 10. 3. 2022, <https://www.euractiv.com/section/energy/opinion/russias-war-in-ukraine-why-doubling-down-on-the-green-deal-is-the-best-strategy/>.

⁶ Převzato z twitterového účtu novináře Štěpána Sedláčka, 25. října 2022, <https://twitter.com/stepan8sedlacek/status/1585013462870069248>.

⁷ Sdělení Evropské komise: Plán REPowerEU, COM(2022) 230 final, 18. května 2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0230&from=EN>.

klimatické agendy, již hrozí, že bude nahlížena jako elitářský projekt prohlubující stávající mocenské, příjmové i další nerovnosti.⁸

Debata o možných synergiích – a případných tenzích – mezi strategickými prioritami Evropské unie ve skutečnosti významně přesahuje časový i věcný horizont diskuzí reagujících na agresi Ruska vůči Ukrajině. Užitečným základem pro tyto široké úvahy jsou Cíle udržitelného rozvoje OSN z roku 2015.⁹ Návazný proces v České republice vyústil ve Strategický rámec Česká republika 2030 přijatý vládou Bohuslava Sobotky, který obsahuje vedle zastřešující vize šest prioritních oblastí: 1) lidé a společnost, 2) hospodářský model, 3) odolné ekosystémy, 4) obce a regiony, 5) globální rozvoj, 6) dobré vládnutí.¹⁰ Jakkoli tento dokument nepochybně představuje průlomový počín, který nadále plní významnou roli v oblasti veřejných politik, limitem pro jeho důsledné naplňování se stala změna vládní agendy po roce 2017, s níž souvisel i přesun průřezové agendy udržitelného rozvoje z Úřadu vlády na Ministerstvo životního prostředí.¹¹ Není zároveň zcela zjevné, jak jsou spolu jednotlivé priority obsažené ve Strategickém rámci vzájemně provázány, respektive jaké synergie mezi nimi lze nacházet a kde mezi nimi naopak může vznikat pnutí.¹²

Cílem politického rozhodování na vysoké úrovni by pak v každém případě měla být posílená strategická odolnost evropské ekonomiky (priorita č. 4 českého předsednictví v Radě EU), zajištění energetické bezpečnosti (priorita č. 2 českého předsednictví), to vše ale s přihlédnutím k dlouhodobým cílům v oblasti klimatu a udržitelnosti a zároveň k potřebě udržení sociální koheze. Všechny tyto priority se prolínají se zastřešujícím cílem strategické autonomie, řešícím roli Evropské unie v rámci globálního vládnutí.¹³

Jednou z vůbec nejpálčivějších otázek současnosti se v této souvislosti a v reakci na prohlubující se klimatickou krizi zdá být možnost a podoba proměny stávajícího ekonomického modelu směrem k regenerativnímu hospodaření uvnitř planetárních mezí. To předpokládá schopnost kvantifikace řady sociálních a environmentálních indikátorů. Užitečným konceptem je v tomto ohledu tzv. ekonomický model koblihy (doughnut economics) vyvinutý britskou ekonomkou Kate Raworth, který se snaží o názornou vizualizaci míry sladění společenských potřeb s ekologickým stropem v klíčových oblastech a který je již v praxi využíván pro rozpočtování několika světových metropolí.¹⁴

⁸ Viz např. Carlos Bejar-Garcia, „France's Yellow Vest Movement and the Global Debate on Climate Change,” *Harvard International Review*, 27. dubna 2020, <https://hir.harvard.edu/frances-yellow-vest-movement-and-the-global-debate-on-climate-change/>.

⁹ „Cíle udržitelného rozvoje OSN,” <https://sdgs.un.org/goals>.

¹⁰ „Strategický rámec Česká republika 2030 – Ministerstvo životního prostředí,” <https://www.cr2030.cz/strategie/>.

¹¹ „Rada vlády pro udržitelný rozvoj – Ministerstvo životního prostředí,”

https://www.mzp.cz/cz/rada_vlady_pro_uzr_zitelny_rozvoj.

¹² V literatuře i politické praxi přibývá obdobných materiálů, často v podobě analytických matic priorit udržitelného rozvoje. Srov. např. Havard Hegre, Kristina Petrova, Nina von Uexkull, „Synergies and Trade-offs in Reaching the Sustainable Development Goals,” *Sustainability* 12 (2020), <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/20/8729/htm>;

[https://link.springer.com/article/10.1007/s11625-022-01209-](https://link.springer.com/article/10.1007/s11625-022-01209-9#:~:text=Following%20Breuer%20et%20al.,is%20considered%20a%20trade%20off,Mariana Fader et al.,%20Toward and Understanding of Synergies and Trade-Offs Between Water, Energy, and Food SDG Targets,%20Front. Environ. Sci. (November 2018),)

[9#:~:text=Following%20Breuer%20et%20al.,is%20considered%20a%20trade%20off,Mariana Fader et al., „Toward and Understanding of Synergies and Trade-Offs Between Water, Energy, and Food SDG Targets,” *Front. Environ. Sci.* \(November 2018\),](https://link.springer.com/article/10.1007/s11625-022-01209-9#:~:text=Following%20Breuer%20et%20al.,is%20considered%20a%20trade%20off,Mariana Fader et al.,%20Toward and Understanding of Synergies and Trade-Offs Between Water, Energy, and Food SDG Targets,%20Front. Environ. Sci. (November 2018),)

<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fenvs.2018.00112/full>, Adams Osman et al., „Spatial analysis of synergies and trade-offs between the Sustainable Development Goals (SDGs) in Africa,” *Geography and Sustainability* 3, č. 3 (září 2022),

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666683922000529>.

¹³ Srov. např. Giovanni Grevi, *Strategic autonomy for European choices: The key to Europe's shaping power*. Brusel: European Policy Centre, 2019,

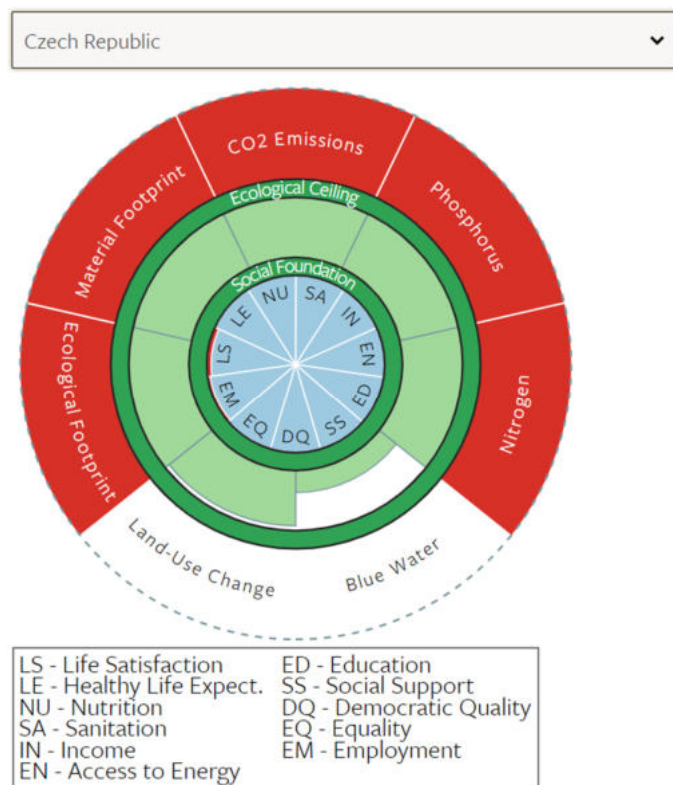
https://www.epc.eu/content/PDF/2019/190719_Strategicautonomy_GG.pdf.

¹⁴ Kate Raworth, „A Doughnut for the Anthropocene: humanity's compass in the 21st century,” *The Lancet Planetary Health* 1, č. 2 (květen 2017),

[https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196\(17\)30028-1/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(17)30028-1/fulltext); „Designing

Univerzita v Leedsu zároveň zveřejnila mezistátní srovnání, díky kterému je zjevné, že Česko sice v této perspektivě bezzbytku plní téměř všechna sociální kritéria od vzdělání přes přístup k energiím až po zdraví a stravu, avšak pouze za cenu zásadního překročení planetárních limitů ve většině sledovaných oblastí (viz obrázek).¹⁵

Obrázek: Analýza plnění sociálních potřeb v planetárních mezích: příklad České republiky

Zdroj: University of Leeds podle Kate Raworth (2018)

Co do nastavení veřejných politik by proto v zájmu dlouhodobé udržitelnosti mělo dojít k úpravě stávajícího ekonomického modelu s cílem silněji akcentovat environmentální a popřípadě také sociální kritéria. Nezbytnou součástí takových snah bude na jedné straně nastavení a kvantifikace těchto indikátorů a na straně druhé robustní a transparentní proces sledování jejich naplňování, evaluace a případné revize. Tímto směrem ostatně jde aktuální evropská legislativa v podobě Taxonomie EU pro udržitelné aktivity či probíhající revize Směrnice o reportování o udržitelnosti (CSRD, dříve NFRD).¹⁶ Na národní úrovni lze poukázat na příklad

the Doughnut: A Story of Five Cities,” Doughnut Economics Action Lab, 19. dubna 2021, <https://doughnuteconomics.org/stories/93>.

¹⁵ S novými pohledy na ekonomiku souvisí také možná redefinice pojmu konkurenceschopnosti přesahující pojetí klasické ekonomie či teorie managementu. Jak konstatuje ekonom a analytik AMO Ondřej Kolínský, smysl dává „posun k indikátorům ‘nad rámec HDP’, tedy zejména sociálnímu a environmentálnímu pilíři udržitelnosti, které umožní plastičtější uchopení životní úrovně. Toto pojetí konkurenceschopnosti se označuje jako transformační ve smyslu přechodu k inkluzivnímu a udržitelnému ekonomickému modelu“. Ondřej Kolínský, Konkurenceschopnost v době klimatické krize. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky (AMO), 2022, https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2022/09/AMO_Konkurenceschopnost_v_dobe_klimaticke_krize_final.pdf.

¹⁶ „EU taxonomy for sustainable activities – Evropská komise,“ https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en; „Corporate sustainability reporting – Evropská komise,“ https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en.

dobré praxe z Nizozemska, kdy jsou cíle udržitelného rozvoje průřezově zapracovávány (a následně sledovány) do všech oblastí veřejných politik včetně obchodu, dopravy či stavebnictví.¹⁷ Alternativní přístup aplikuje také Nový Zéland, kde se nejvyšší deklarovanou politickou prioritou namísto HDP stalo zajištění kvality života obyvatel a snižování nerovností.¹⁸

2. Jaké jsou možnosti a limity veřejných institucí připravit se a reagovat na projevy klimatické změny a jak lze jejich akceschopnost zvýšit?

Jak jsme již naznačili v úvodu, mezi rizika spojená se změnou klimatu lze kromě přímých fyzických dopadů (vedro, sucho, změny ve srážkových vzorcích, tání ledovců atp.) a nepřímých dopadů (narušení produkce a dodávek potravin vedoucí až ke hladomoru, nedostatek pitné a užitkové vody, ztráta biodiverzity, šíření chorob a škůdců atp.)¹⁹ řadit také rizika tranziční, spojená s rychlým přechodem na nízkouhlíkovou ekonomiku a možnými důsledky pro investiční cyklus a finanční stabilitu.²⁰

Na toto široké spektrum rizik by měly (a budou muset) reagovat české veřejné instituce. Čelí však hned několika typům výzev. V první řadě je to otázka samotné vnímavosti ústředních orgánů státní správy vůči klimaticky relevantním tématům. Ta jsou totiž tradičně řazena jako výšeč agendy Ministerstva životního prostředí a ze strany dalších ústředních úřadů zároveň často opomíjena, a to i kvůli chybějícím personálním kapacitám. Lze přitom nepochybně sledovat pozitivní posun, jak v souvislosti s rozšiřováním globálních a evropských procesů s relevancí pro klimatické politiky, tak i díky posilujícímu povědomí o závažnosti tématu mezi českou veřejností i vládními představiteli.²¹

Bude nezbytností – a evropský právní rámec i související procesy tomu mohou napomoci – aby došlo k významnému posílení adresování problematiky změny klimatu například v gesci ministerstev obrany a vnitra (klimatická bezpečnost, odolnost vůči souvisejícím rizikům), na Ministerstvu zahraničních věcí (klimatická diplomacie a klimatické finance), Ministerstvu školství (klimatické a environmentální

¹⁷ Srov. např. Edwin Horlings et al., *SDGs in the Netherlands – Status Report 2020*, Statistics Netherlands, červenec 2020, <https://www.cbs.nl/en-gb/publication/2020/27/sdgs-in-the-netherlands-status-report-2020>; *Voluntary National Review on the Sustainable Development Goals, Kingdom of the Netherlands – UNHLPFS 2022*, <https://hlpf.un.org/sites/default/files/vnrs/2022/VNR%202022%20Netherlands%20Report.pdf>.

¹⁸ Praveen Menon, „New Zealand’s Ardern delivers welfare boost in annual budget as economy rebounds“, Reuters, 20. května 2021, <https://www.reuters.com/business/new-zealands-ardern-delivers-welfare-boost-annual-budget-economy-rebounds-2021-05-20/>.

¹⁹ Pro přímé a nepřímé dopady, srov. „The effects of climate change – myclimate.org“, <https://www.myclimate.org/information/faq/faq-detail/what-are-the-effects-of-climate-change/#:~:text=The%20indirect%20consequences%20of%20climate,and%20intensity%20of%20heat%20extremes>.

²⁰ Viz např. Kezia Farnham, „What Is Transition Risk and How Can Today’s Organizations Tackle It?“, 7. července 2021, Diligent.com, <https://www.diligent.com/insights/esg/transition-risk/#:~:text=In%20the%20context%20of%20climate,and%20impact%20on%20the%20climate>. V českém kontextu lze doporučit čerstvou studii výzkumného konsorcia SEEPIA v rámci projektu TAČR mapující socioekonomické dopady balíčku Fit for 55 v Česku. Srov. Milan Ščasný et al., *Analýza Fit for 55: Hodnocení dopadů*, Univerzita Karlova a Cambridge Econometrics, září 2022, <https://seepia.cz/wp-content/uploads/2022/11/SEEPIA-Hodnoceni-dopadu-Fit-for-55.pdf>.

²¹ Např. programové prohlášení vlády z počátku r. 2022 obsahuje hned 22 odkazů na změnu klimatu či klimatické politiky, zatímco v r. 2018 to byly pouze dva odkazy. Srov. „Programové prohlášení vlády České republiky – leden 2022“, <https://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-Petra-Fialy.pdf> a „Programové prohlášení vlády České republiky – červen 2018“, <https://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/Programove-prohlaseni-vlady-cerven-2018.pdf>.

vzdělávání) či Ministerstvu financí (udržitelné finance). Také na Ministerstvu průmyslu a obchodu by mělo i v souvislosti s výrazným posílením finančních zdrojů pro investice do dekarbonizace energetiky a průmyslu dojít ke změně priorit a významnému posílení lidských zdrojů věnujících se problematice energetických úspor, rozvoje obnovitelných zdrojů a chytrých sítí či komunitní energetiky, má-li Česko adekvátně reagovat na poselství energetické krize a zároveň se přiblížit k plnění svých klimatických cílů.²²

I v případě posílení kapacit a role ministerstev zatím v Česku chybí koordinace těchto průřezových agend na vládní úrovni.²³ V blízkém zahraničí přitom najdeme rostoucí počet příkladů integrativního řízení klimatických politik, od nedávného vytvoření „superministerstva“ pro hospodářství a klima v Německu²⁴ až po dánský model, kdy vědecká klimatická rada každý rok vyhodnocuje plnění klimatických cílů a vláda se jí musí zodpovídat.²⁵ Již jsme zmínili, že ambici nadrezortního řízení průřezové agendy zahrnující klima mohl mít v Česku odbor pro udržitelný rozvoj Úřadu vlády, který byl však posléze přesunut na MŽP. Zde šlo o příklad politického rozhodnutí téma (a i celý rozjetý robustní proces ČR 2030) upozadit.²⁶ Skutečností je, že bez politického leadershipu je představitelná jen velmi omezená část výše popisovaných změn a reforem. Jakkoliv v další kapitole shrnujeme data, z nichž zjevně vyplývá, že pro obyvatele a obyvatek Česka je změna klimatu silně vnímaným tématem, politická shoda na její vysoké prioritizaci stále chybí, a v praxi je domácí agenda do velké míry určována regulatorní a fiskální agendou Evropské unie.

S adaptabilitou co do vlastních struktur a kapacit přímo souvisí schopnost veřejné správy předvídat a pokoušet se průběžně vyhodnocovat rizika a příležitosti spojené s dynamikami ve vnějším světě i s vlastním rozhodováním. Větší institucionální, kolektivní i individuální důraz na tzv. strategic foresight²⁷ lze považovat za základ odolné společnosti, připravené čelit výzvám světa zítřka. Zatímco Evropská komise má už dokonce vlastního místopředsedu odpovědného za právě takové portfolio (Maroš Šefčovič), v kontextu české veřejné správy probíhají teprve první pilotní snahy.²⁸ Pro posílení vlastní reaktivity, větší zapojení veřejnosti do rozhodování a budování sdíleného ownershipu je možné uvažovat o dalších návazných nástrojích (viz též další kapitola, část věnující se participaci).²⁹

Samostatnou výzvou je pak konstruktivní práce s veřejnými narativy, schopnost institucí koherentně a pozitivně vysvětlovat plánované kroky veřejnosti,

²² Jde o skutečnosti známé autorům textu z jejich práce. Opětovně se ukazuje, že zásadním problémem by neměl být nedostatek finančních prostředků na zelenou transformaci. Viz např. Viktor Votruba, „Green Deal je pro Česko příležitost za 1,5 bilionu korun, říká studie,“ iHNed.cz, 13. října 2022, <https://archiv.hn.cz/c1-67117590-green-deal-je-pro-cesko-prilezitest-za-1-5-bilionu-korun-rika-studie>.

²³ „[N]edostatek potřebné vůle, komunikační a administrativní kultury a kapacit rezortů pro vnitrozoborní a mezirezoborní koordinaci“ je konstatován jako hrozba i v analytické části Strategie ČR 2030, v kapitole Globální rozvoj, str. 22.

²⁴ „Federal Ministry for Economic Affairs and Climate Action,“ <https://www.bmwk.de/Navigation/EN/Home/home.html>.

²⁵ „About the Danish Council on Climate Change,“ <https://klimaraadet.dk/en/about-danish-council-climate-change>.

²⁶ Viz např. Martin Mach Ondřej, „Andrej Babiš posílá Radu vlády pro udržitelný rozvoj zpět pod MŽP. Jeho důvody jsou nepravdivé,“ Ekolist.cz, 8. března 2018, <https://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/andrej-babis-posila-radu-vlady-pro-udrzitelny-rozvoj-pod-ministerstvo-zivotniho-prostredi-duvody-jsou-nepravdive>.

²⁷ Strojový český překlad jako „strategický výhled“ nevystihuje komplexitu anglického pojmu v jeho celku. Viz „What Is Foresight? – OECD,“ <https://www.oecd.org/strategic-foresight/whatisforesight/>.

²⁸ Např. ze strany organizace České priority, ve výzkumném projektu ve spolupráci s odborem politiky životního prostředí a udržitelného rozvoje MŽP. Viz např. „Co je foresight? – České priority,“ <https://www.ceskepriority.cz/foresight>.

²⁹ Srov. např. pojem experimentálního vládnutí, David A. Wolfe, *Experimental Governance: Conceptual approaches and practical cases*. OECD/Evropská komise, 2018, [https://www.oecd.org/cfe/regionaldevelopment/Wolfe\(2018\)ExperimentalGovernanceConceptualApproaches.pdf](https://www.oecd.org/cfe/regionaldevelopment/Wolfe(2018)ExperimentalGovernanceConceptualApproaches.pdf).

a to v širším rámci strategické komunikace. Vláda Petra Fialy v této věci podniká důležité kroky, když navrhuje zřízení pozice koordinátora pro strategickou komunikaci na každém rezortu a centrální řízení této agendy z Úřadu vlády, což se ale opět neobejde bez posílených personálních kapacit.³⁰ Pozoruhodná je v této souvislosti také čerstvá iniciativa šesti soukromých asociací založit Radu pro strategickou komunikaci s cílem podporovat posilování financování, kapacit a know-how veřejné správy v této oblasti.³¹

3. Jakými způsoby lze o potřebnosti a adekvátnosti navrhovaných opatření přesvědčit veřejnost včetně soukromého sektoru a jak ji efektivně zapojit do jejich implementace?

Česká společnost v posledních letech změnila názor na klimatické otázky natolik, že už není třeba přesvědčovat ji o tom, že globální změna klimatu probíhá.³² Jako klíčový úkol se tedy zdá nikoli samotné přesvědčování veřejnosti o tom, že klimatická změna existuje, ale informování o tom, jak by měla a mohla probíhat zelená transformace a jak otevřít prostor pro účast veřejnosti samotné – jak mají opatření vypadat, na co se mají prioritně zaměřovat či jaký budou mít dopad na životy, ekonomiku a životní úroveň. Základní požadavek české společnosti přitom je, aby transformace byla spravedlivá a sociálně citlivá.

Výsledky průzkumu STEM a Institutu 2050 ze září 2022 ukazují, že Češi a Češky mají v čím dál větší míře přímou osobní zkušenost s důsledky klimatické krize a chtějí problémy s ní spojené řešit co nejdříve.³³ Do budoucna se významně obávají sucha (80 %), znečištění ovzduší (65 %) a dopadu na stav české krajiny (64 %) – podstatně nicméně je, že zdaleka největší obavy ve společnosti panují ze zdražování (85 %). Dopady změny klimatu na Českou republiku jako takové však označilo za závažný problém pouze 41 % respondentů, zhruba tolik se obává o dopady na sebe i na životní prostředí v místě svého bydliště.³⁴ Nízká koherence odpovědí (sucho vnímané jako jedna z hlavních hrozeb, zatímco dopady změn klimatu nikoliv) ukazují mimo jiné to, jak neurčitě jsou klimatické otázky a základní fakta ukotveny ve veřejném prostoru.

Stejný průzkum zdůrazňuje, že ačkoliv od navrhovaných opatření a Zelené dohody Češi a Češky očekávají zlepšení životního prostředí či české krajiny, ohledně dopadů plánovaných opatření na českou ekonomiku a životní úroveň převládají zejména obavy (52 % očekává zhoršení české ekonomiky, 51 % zhoršení životní úrovně, 46 % zvýšení nerovnosti ve společnosti) a strach z neznámého.³⁵ Téměř 2/3 společnosti se obávají, že do roku 2050 nebudou udržitelné energie, produkty

³⁰ Jan Horák, „Stát připravil strategickou komunikaci pro krize. Experti: Strategie v ní ale chybí,“ Aktuálně.cz, 21. září 2021, <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/strategicka-komunikace-vlada/r~5c78a17838da11edbe29ac1f6b220ee8/>.

³¹ „Profesní asociace založily Radu pro strategickou komunikaci,“ Mediaguru, 24. října 2022, <https://www.mediaguru.cz/clanky/2022/10/profesni-asociace-zalozily-radu-pro-strategickou-komunikaci/>.

³² Zatímco v roce 2015 se to podle výzkumu Masarykovy univerzity domnívalo 52,4 % české společnosti. Srov. Jan Krajhanzl et al., Česká veřejnost a změna klimatu, Brno: Katedra environmentálních studií FSS MU, 2015, 5, http://www.ekopsychologie.cz/soubory/klima2015_report.pdf. V roce 2022 už průzkum STEM a Institutu 2050 ukázal, že ve většině české společnosti existuje shoda na tom, že globální změna klimatu probíhá nyní (61 %) či nastane v budoucnu (12 %). STEM a Institut 2050, Česká (ne)transformace 2022, Praha, 2022, 9, https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2022/10/STEM_klima_FINAL_REPORT_fin_vo1.pdf.

³³ 48 % společnosti je chce řešit nyní, dalších 24 % v tomto desetiletí (STEM a Institut 2050, str. 11).

³⁴ Ibid, str. 12.

³⁵ Ibid, str. 18.

a služby dostupné pro každého, včetně chudších lidí (62 % v ČR oproti 48 % průměru v EU).³⁶

Nejistota, obavy z budoucnosti a nedostatek informací se objevují napříč všemi segmenty české společnosti, v nastupující transformaci ekonomiky jsou schopni vidět příležitost pouze „optimističtí podporovatelé“.³⁷ Narativ zdůrazňující příležitosti spojené se zelenou ekonomikou a kvalitou života je přitom pro českou společnost nejpříjemnější.³⁸ Prvním krokem by se tak mělo stát poskytování informací, faktů a jasná komunikace, a to zejména ze strany vlády a politiků. Stejně tak by napomohlo zavedení systematické výuky o změně a ochraně klimatu na všech základních a středních školách, což by také veřejnost většinově podpořila.³⁹

Většina Čechů a Češek si ale zároveň myslí, že národní vláda (51 %) a soukromé společnosti a podniky (56 %) nedělají dost pro to, aby zelená transformace byla spravedlivá.⁴⁰ Právě od politiků společnost očekává aktivní zapojení do nastavení politik tak, aby zmírňovaly dopady změny klimatu a modernizovaly naši ekonomiku – téměř dvě třetiny veřejnosti očekávají větší aktivitu od vlády, podobně vysoká jsou čísla týkající se politiků obecně (59 %) či starostů a hejtmanů (58 %).⁴¹ Toto „odevzdání odpovědnosti“ směrem k politické reprezentaci vytváří příležitost pro regulatorní změnu a její přijetí ve společnosti, obyvatelé České republiky zároveň pocítují nejmenší osobní odpovědnost za jednání s cílem omezit klimatickou změnu ze všech zemí EU (odpovědnost cítí 53 % obyvatel Česka oproti 77 % průměru v EU).⁴²

Stejný počet obyvatel, který očekává větší zapojení od vlády, by ale uvítal i větší zapojení firem (64 %). Právě ve spolupráci soukromého sektoru, vládních opatření a prostředků/zastřešení ze strany Evropské unie je potenciál pro nastavení transformace, která bude účinná a zároveň široce veřejností přijímaná. Mezi příklady takových opatření patří větší podpora zateplení budov a stavby budov nenáročných na energii (souhlasí 77 % společnosti), většího využívání obnovitelných zdrojů energie (76 %), příspěvků na solární panely a tepelná čerpadla (75 %), investic do nových pracovních příležitostí a sociálních opatření v regionech, kde dojde k útlumu průmyslu poškozujícího klima (69 %), podpora železniční dopravy na úkor kamionové či snížení ceny veřejné dopravy.

Tato šestice opatření má nejen podporu napříč všemi segmenty české společnosti, ale navíc se do velké míry překrývá s tím, kam mohou směřovat prostředky z unijních programů, mimo jiné z výnosů aukcí z emisních povolenek. To navíc odpovídá požadavkům české veřejnosti, která patří mezi nejpřísněji nastavené vůči znečišťovatelům z celé EU a drtivá většina souhlasí se zásadou „znečišťovatel platí“. Otevírá se příležitost nastavit rozsáhlejší programy podpory pro pomoc domácnostem, zejména těm nízkopříjmovým – jako je například aktuální Nová zelená úsporám Light. Další opatření v tomto směru by byla nejen veřejností pozitivně

³⁶ Evropská komise, Zvláštní Eurobarometr 527: Vnímání spravedlnosti u zelené transformace – Česko, QA1.4, 10. října 2022,

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=10429&furtherNews=yes>.

³⁷ STEM a Institut 2050, str. 38.

³⁸ Výzkum Masarykovy univerzity v r. 2021 zkoumal, jaké emoce, sympatie a důvěryhodnost vzbuzují následující narativy: „Katastrofický“, „svěrákovský“, „ekonomicko-pragmatický“, „protektionistický“, „protisystémový“ a právě „zeleněoptimistický“: „Změna klimatu je nejen hrozba, ale i příležitost. Když ČR sníží emise skleníkových plynů, budeme dýchat čistší vzduch. Ubude dětí s astmatem i seniorů s rakovinou plic. Za okny už nám nebudou hučet auta, doprava bude tišší. Budeme jíst kvalitněji a zdravěji, potraviny vypěstované šetrně a blízko. Krajinu bude tvořit mozaika lesů, luk, polí, alejí, remízku a rybníků. Nízkoemisní ekonomika podpoří rozvoj pracovních příležitostí v nových oblastech. Budeme kupovat méně nepotřebných věcí, ubude stresu a bude víc času na to, co je pro náš život důležité.“ Jan Krajhanzl et al., České klima 2021, Brno: Katedra environmentálních studií FSS MU ve spolupráci s Green Dock, z.s., 2021, 97, <https://webcentrum.muni.cz/media/3331473/czklima2021.pdf>.

³⁹ Ibid, str. 82. Doporučení, jak vzdělávat o změně klimatu, shrnuje například publikace „Klima se mění – a co my?“, která vznikla díky podpoře MŽP: <https://ucimoklimatu.cz/metodiky/publikace/>.

⁴⁰ Zvláštní Eurobarometr 527. Oproti tomu je lépe vnímaná EU a regionální, městské nebo místní veřejné orgány.

⁴¹ STEM a Institut 2050, str. 41.

⁴² Zvláštní Eurobarometr 527.

vnímaná (zvláště pokud by byla nastavená adekvátně sociálně citlivě), ale také by představovala příležitost pro zapojení soukromého sektoru (například 44 % obyvatel Česka si myslí, že jejich domácnost potřebuje zvýšit energetickou účinnost)⁴³ a samozřejmě přispěla ke zvyšování energetických úspor v ČR.

Ze strany byznysu a soukromé sféry přitom často vidíme progresivnější přístup k dekarbonizačním opatřením a sledování evropských a světových trendů než ze strany vládních opatření – například i v tak citlivě vnímané otázce, jako je odklon od výroby spalovacích motorů, se automobilka Škoda Auto připravuje na představení nových modelů elektromobilů ještě dříve, než bude tento krok vyžadován legislativně.⁴⁴ Případné vstupní investice a přechodně vyšší náklady soukromých podniků nutné pro provedení potřebných změn směrem k zelené tranzici je také možné kompenzovat podpůrnými nástroji ze strany státu. Soukromý sektor, včetně například bankovního, si přitom uvědomuje nejen regulatorní, ale i reputační rizika u veřejnosti hledající řešení klimatické změny.⁴⁵

Silnou součástí české kultury jsou přitom narativy týkající se české krajiny a přírody. Většina obyvatel chce přírodu chránit – jen často neví jak. Veřejnost proto nejvíce podporuje snadno představitelná, hmatatelná opatření typu podpory zadržování vody v krajině či ekologického zemědělství. Pro většinu lidí je obtížné spojit si je s nutností celkové dekarbonizace ekonomiky, případně představit si, jaký dopad jednotlivá opatření mají.

Ve veřejném prostoru chybí jak tyto informace, tak komunikace o koncepčním vládním řešení dopadů transformace české ekonomiky a zmírňování obav veřejnosti z něj. Nepomáhá tomu ani dlouhodobě nízká důvěra české veřejnosti ve vládu. Naopak větší podporu i důvěryhodnost mají místní samosprávy, otevírá se tedy i prostor a potenciál pro jejich větší zapojení (které zároveň veřejnost očekává).

Tento potenciál je možné využít i při organizaci participativních projektů ke smysluplnému zapojení veřejnosti do politického dialogu, a to jak prostřednictvím reprezentativních občanských panelů, tak při tvorbě či využití digitálních nástrojů participativní demokracie. Pravidelný dialog s veřejností ohledně dalšího směřování dekarbonizačních opatření a transformace ekonomiky má potenciál přinášet tato témata na lokální úroveň, informovat veřejnost a zapojit ji do dlouhodobějšího a konsenzuálního plánování. Inspirací může být Nizozemsko, kde v roce 2019 podepsala vláda jako součást své klimatické politiky národní dohodu o klimatu s relevantními stakeholdery. Jednotlivé sektory se v ní zavazují implementovat opatření nutná k dosažení cílů snižování emisí skleníkových plynů.⁴⁶

Veřejnost by přitom měla být zapojena i do samotné realizace plánovaných kroků a dohledu nad tím, jak se implementace (ne)daří – například prostřednictvím rozvíjející se metody občanských shromáždění. V tomto procesu náhodně vybraní občané, představující reprezentativní vzorek společnosti, přijímají politická rozhodnutí o otázkách veřejného zájmu, jakými jsou například klima a sociální spravedlnost. Občané zasedají v tomto rozhodovacím orgánu spolu se zástupci parlamentu a vlády, informují se o problémech, diskutují s odborníky a zúčastněnými stranami a na závěr přijímají právně závazná rozhodnutí.⁴⁷

Dobrou praxi s organizací takovýchto občanských shromáždění k diskuzi o sociálně citlivém a efektivním snižování emisí mají ve Francii, Irsku i Velké Británii

⁴³ Zvláštní Eurobarometr 527.

⁴⁴ Viz např. vyjádření vedoucího českého zastoupení Škoda Auto Jiřího Maláčka v srpnu 2022. Miroslav Elsnic, „Jiří Maláček: Přechod k ekologičtější dopravě je blíže, než si mnozí myslí“, Deník.cz, 22. srpna 2022, <https://www.denik.cz/ekonomika/zlom-v-prodeji-elektromobilu.html>.

⁴⁵ Viz např.: Basel Committee on Banking Supervision, Climate-related risk drivers and their transmission channels, Bank for International Settlements, 2021, 1, <https://www.bis.org/bcbs/publ/d517.pdf>.

⁴⁶ Zúčastněné sektory jsou elektrický, průmysl, zastavěné prostředí, doprava a zemědělství. Vláda Nizozemska, Climate Agreement, Haag: 2019, <https://www.government.nl/documents/reports/2019/06/28/climate-agreement>.

⁴⁷ Podrobnosti k fungování a k příkladům dobré praxe shrnuje např. web švýcarské organizace Citizens' Democracy: <https://citizens-democracy.ch/what-are-citizens-assemblies/>.

nebo v nám geograficky či kulturně bližším Polsku a Rakousku, mimo jiné i v návaznosti na zkušenosti z proběhlé Konference o budoucnosti Evropy.⁴⁸

⁴⁸ Francouzský parlament například využil závěrů z občanského shromáždění ke schválení zákazu vnitrostátní letecké dopravy tam, kde jde cestu letadlem nahradit vlakem trvajícím méně než 2,5 hodiny. Romana Březovská a Zuzana Stuchlíková, „Stane se Konference o budoucnosti Evropy novým impulsem pro klimatickou politiku?“, EurActiv.cz, 13. května 2021, <https://euractiv.cz/section/budoucnost-eu/opinion/stane-se-konference-o-budoucnosti-evropy-novym-impulsem-pro-klimatickou-politiku/>.

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)

AMO je nevládní nezisková organizace založená v roce 1997 za účelem výzkumu a vzdělávání v oblasti mezinárodních vztahů. Tento přední český zahraničně politický think-tank není spjat s žádnou politickou stranou ani ideologií. Svou činností podporuje aktivní přístup k zahraniční politice, poskytuje nestrannou analýzu mezinárodního dění a otevírá prostor k fundované diskusi.

+420 224 813 460

www.amo.cz

info@amo.cz

Žitná 608/27, 110 00 Praha 1

www.facebook.com/AMO.cz

www.twitter.com/amo_cz

www.linkedin.com/company/amocz

www.youtube.com/AMOCz

Tomáš Jungwirth Březovský

Tomáš Jungwirth je vedoucím Klimatýmu AMO. Zabývá se výzvami spojenými se změnou klimatu a nízkouhlíkovou transformací, a také sleduje dění ve státech západního Balkánu. V minulosti pracoval jako policy officer v Migračním konsorciu, jako politický analytik, manažer volebních kampaní nebo učitel na gymnáziu. Je řadovým členem Pirátské strany. Aktuálně spolupracuje s Ministerstvem životního prostředí na agendě související s CZ PRES 2022.

tomas.jungwirth@amo.cz

Vendula Kazlauskas

Vendula Kazlauskas (roz. Karásková) je projektovou manažerkou a analytičkou AMO. Vystudovala obor Mezinárodní vztahy na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně a Dějiny umění na Filozofické fakultě stejné univerzity. Absolvovala studijní pobyty na Missouri State University ve Washingtonu D.C. a na Vytautas Magnus University v litevském Kaunasu.

vendula.kazlauskas@amo.cz

Vít Dostál

Vít Dostál je výkonným ředitelem AMO, odborně se zaměřuje na českou zahraniční a evropskou politiku, střeoevropskou spolupráci a polskou zahraniční a vnitřní politiku. Vít s Asociací spolupracuje od roku 2006, je členem AMO. Je autorem a editorem řady publikací věnovaných české zahraniční politice a střední Evropě. Vystupuje na konferencích a v médiích. V roce 2017 ukončil dizertační práci na téma „Paradiplomacie českých krajů“ doktorský program Evropských studií na Masarykově univerzitě v Brně. Absolvoval studijní a pracovní stáže ve Varšavě a Bruselu.

vit.dostal@amo.cz